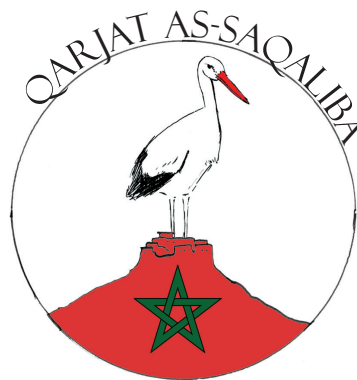

QARJAT AS-SAQALIBA

Poszukiwania zaginionej, tysiącletniej twierdzy Słowian w Maroku

Etap I: wyprawa rekonesansowa
Koszt: 23 000 zł

Pprzed tysiącem lat istniało w północnej Afryce, na obszarze dzisiejszego Maroka, **królestwo Nekor**. Ta niewielka kraina odegrała znaczącą rolę w historii Maghrebu jako jedno z pierwszych państw muzułmańskich na tym obszarze. Dynastia panująca, Idrysydzi, aby utrzymać w ryzach poddanych, miejscowych Berberów, posługiwała się często obcymi jako siłą militarną.

W tym samym czasie w Europie kwitł wielki handel niewolnikami. Słowiańscy nieszczęśnicy byli „towarem” szczególnie cenionym, do tego stopnia, że w wielu językach europejskich słowo „Słowianin” stało się synonimem niewolnika. W krajach arabskich byli niemal powszechnym widokiem. Zwani tam byli **Saqaliba**. Zajmowali różne pozycje społeczne, od najniższych, gdzie przeznaczani byli do ciężkich prac fizycznych, po wysokie stanowiska na dworach władców. Droga tych jeńców często zaczynała się nad Bałtykiem, w ówczesnych wielkich ośrodkach handlowych, takich jak Wolin czy Szczecin.

W końcu IX i na początku X wieku na dworze sułtana Nekor znajdowała się jego gwardia przyboczna złożona ze słowiańskich wojowników. Pisze o tym arabski historyk **Al-Bekri** w XI wieku w „Księdze dróg i królestw”, tej samej, w której znajdują się pierwsze wzmianki o kraju Mieszka. Gwardia ta stanowiła podporę miejscowej dynastii i cieszyła się dużymi względami. W pewnym momencie gwardziści zażądali formalnego wyzwolenia ze stanu niewolniczego, co spotkało się z odmową władcy. Podnieśli więc bunt i przy wielkim wysiłku zostali wyparci ze stolicy. Wycofali się więc w góry Rif, otaczające miasto i założyli warowną osadę, którą nazwano **Qarjat as-Saqaliba**, czyli „Wieś Słowian”. Jak dotąd nie wiadomo, co się z nimi stało, ani gdzie twierdza ta może się znajdować. Stolica ówczesnego emiratu to dziś niewielka marokańska wieś – Mnoud Nekkour nad rzeką Oued Nekor. Miejsce to stanowi punkt wyjścia do lokalizacji Qarjat as-Saqaliba.

Mapa gór Rif wokół wsi Mnoud Nekkour

METODA

W celu znalezienia pozostałości niewielkiej twierdzy w masywie **Rifu**, a pamiętać trzeba, że obronne założenia różnej wielkości nie są tam rzadkością, kluczowe są dwie dyscypliny nauki: archeologia i etnologia. Rolą **etnologów** jest pozyskanie podczas badań wśród miejscowej ludności wszelkich informacji dotyczących nazw miejscowych, które mogły przechować w sobie ślad słowiańskiej obecności. Badania w Afryce, ale również na Pomorzu w Polsce wykazały, że w nazwach tych kryje się duży potencjał i często znajdują się w nich informacje dotyczące bardzo odległych dziejów.

Równocześnie **archeolodzy** podejmą próbę wytypowania potencjalnych obszarów, gdzie twierdza ta może się znajdować. Muszą to być stanowiska obronne, znajdujące się w pobliżu stolicy Nekor, gdzie obecne będą pozostałości fortyfikacji oraz przedmioty (np. fragmenty naczyń itp.) pochodzące z IX i początku X wieku.

Porównanie obu metod powinno wskazać potencjalne miejsca przeznaczone do szerokich, pogłębionych badań etnoarcheologicznych, które pozwolą wykazać, że dane miejsce to **Qarjat as-Saqaliba**.

Otrzymamy wsparcie technologiczne od firmy Pixel Legend, która rozwija metody trójwymiarowego skanowania, prezentacji wyników badań poprzez aplikacje odtwarzające wygląd osadnictwa na danym terenie, jak również sposoby dokumentacji i przekazywania wyników w czasie rzeczywistym z Maroka do Polski (tzw. platforma wirtualna).

Pierwszym etapem badań jest **wyprawa rekonesansowa**, której celem jest pozyskanie kontaktów naukowych na miejscu, zapoznanie się z zabytkami z interesującego nas okresu, zgromadzonymi w placówkach marokańskich oraz przede wszystkim rozpoznanie możliwości działania wykopaliskowego i etnologicznego na obszarze poszukiwań, a więc w masywie gór Rif, w rejonie Al-Hoceima.

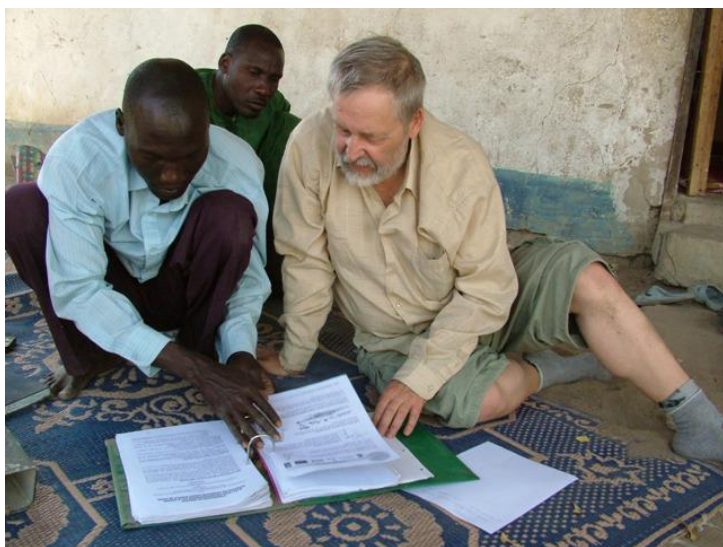
BADANIA PRZYGOTOWAWCZE

Zespół przeprowadził kwerendy biblioteczne w placówkach polskich i zagranicznych, szczególnie w Warszawie (Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych PAN) i Paryżu (*Bibliothèque universitaire des langues et civilisations*), zbierając literaturę naukową na temat emiratu Nekor. Wytypowano też listę osób w Maroku i zachodniej Europie, które mogą okazać się pomocne w poszukiwaniach twierdzy, lub stać się partnerami w przyszłych badaniach etnoarcheologicznych.

ZESPÓŁ

Do poszukiwania i badań powstał w 2015 roku zespół badawczy złożony z naukowców z Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz szczecińskiej firmy informatycznej Pixel Legend.

prof. dr hab. Ryszard Vorbrich

Etnolog, etnograf i antropolog. Specjalizuje się w badaniu kultur Afryki, z naciskiem na zmiany kulturowe i społeczne zachodzące na tym kontynencie. Interesuje się także społecznościami refugialnymi i marginalnymi. Inną jego specjalnością jest kwestia islamu w Europie, a zwłaszcza kwestia rosnącej ilości muzułmańskich imigrantów w krajach Europy Zachodniej. Prof. Vorbrich zajmuje się również antropologią wizualną. **Uhonorowany Nagrodą Ministra Edukacji Narodowej** (1990).

Wybrane publikacje: *Daba. Górale północnego Kamerunu* (Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1989), *Górale Atlasu Marokańskiego* (Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1995), *Plemię, państwo, demokracja. Uwarunkowania kultury politycznej w krajach pozaeuropejskich* (Biblioteka Telgte, 2007), *Etnologiczne i antropologiczne obrazy świata – konteksty i interpretacje. Prace ofiarowane Profesorowi Zygmuntowi Kłodnickiemu w 70. rocznicę urodzin* (praca zbiorowa, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 2011).

dr Piotr Maliński

Studiował etnologię oraz archeologię antyczną i orientálną na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W krąg jego zainteresowań naukowych wchodzi: społeczno-kulturowa rola dziedzictwa archeologicznego, studia nad krajobrazem i dziedzictwem kulturowym rzek oraz dolin rzecznych, a także koncepcje przeszłości w tradycji ustnej plemion afro-arabskich.

W latach 1999–2013 prowadził badania etnologiczne w Afryce (Maroko, Mauretania, Senegal, Mali, Egipt i Sudan) i Azji (Syberia, Mongolia).

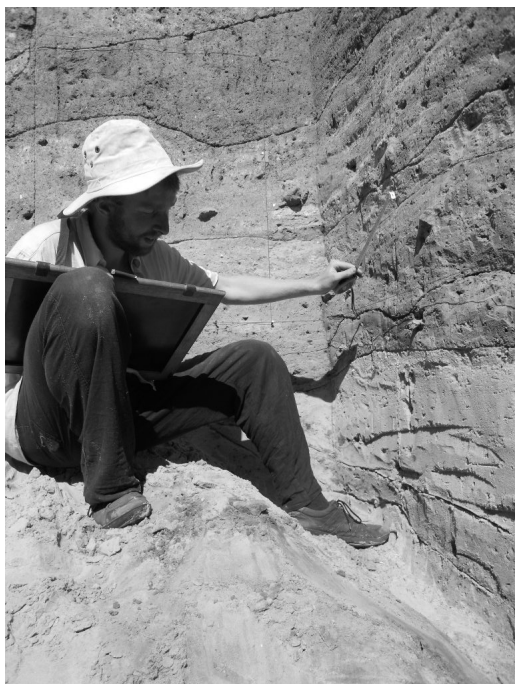
Był kierownikiem kilku ekspedycji naukowych, wykonawcą interdyscyplinarnych projektów badawczych i edukacyjno-rozwojowych, uczestniczył w międzynarodowych programach badań ratowniczych. W latach 2013–2015 pracował na stanowisku adiunkta w Katedrze Etnologii i Antropologii Kulturowej US. Od tego czasu datuje się jego zainteresowanie obszarem Pomorza Zachodniego. Od 2015 roku adiunkt w Katedrze Badań nad Konfliktami i Pokojem US. Opiekun naukowy organizacji studenckiej Pływająca Stacja Badawcza US oraz Koła Naukowego Kontakt. Przewodniczący Rady Muzeum Pamiątek 1. Armii WP oraz Dziejów Ziemi Mieszkowickiej. Autor i współautor ponad trzydziestu publikacji naukowych.

Etnolog, doktorantka prof. dra hab. Ryszarda Vorbricha, pisze pracę doktorską pt. „Lokalni pośrednicy rozwoju. Formy i praktyki mediacji we współpracy rozwojowej w Afryce Zachodniej (na przykładach Dogonów z Mali i Kurumbów z Burkiny Faso)”. Interesuje się tradycyjnymi kulturami w Afryce Zachodniej i Wschodniej (w szczególności Mali, Sudan, Egipt), zmianą kulturową i społeczną w Afryce, teoretycznymi i praktycznymi problemami rozwoju.

Uczestnik wielu wypraw do Afryki (Maroko, Burkina Faso, Mali), kierownik grantu badawczego „Wiejskie społeczności Afryki w poszukiwaniu projektów rozwojowych. Antropologiczne studium przypadku lokalnych pośredników rozwoju w Mali i Burkina Faso”. **Wyróżniona I nagrodą** w konkursie im. Stefana Szolc-Rogozińskiego na realizację najlepszego studentckiego projektu badawczego o tematyce pozaeuropejskiej (edycja 2009).

mgr Katarzyna Meissner

mgr Wojciech Filipowiak

Ukończył **historię** (specjalność: archeologia pomorska) oraz **archeologię** na Uniwersytecie Szczecińskim. Pracownik Ośrodka Archeologii Średniowiecza Krajów Nadbałtyckich IAE PAN, Pracownia Archeologiczna w Wolinie. Interesuje się wczesnym średniowieczem nadbałtyckim, w szczególności handlem, **niewolnictwem**, powstaniem miast, szkutnictwem słowiańskim u ujścia Odry. Napisał pod kierunkiem prof. dra hab. Mariana Rębkowskiego pracę doktorską pt. „Szkutnictwo wczesnośredniowiecznego Wolina”, która jest w trakcie recenzowania.

Uczestnik wielu badań wykopaliskowych na obszarze Pomorza. Rozwija nowe metody dokumentacji (trójwymiarowe skanowanie) oraz nowe metody datowania zabytków we współpracy z prof. Jarosławem Drelichem z Michigan Technology University w USA. Jest jednym z wykonawców w projekcie „Ujście Odry we wczesnym średniowieczu. Wolin i Lubin – edycja archeologiczna”, realizowanym w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

Ukończyła **historię** oraz **archeologię** na Uniwersytecie Szczecińskim. Pracownik Ośrodka Archeologii Średniowiecza Krajów Nadbałtyckich IAE PAN, Pracownia Archeologiczna w Wolinie. Interesuje się wczesnym średniowieczem, rozwojem rzemiosła w miastach nadbałtyckich, handlem dalekosiężnym, **szklarstwem**. Pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Dekówny przygotowuje pracę doktorską pt. „Szklarstwo wczesnośredniowiecznego Wolina”. Bada szkło zabytkowe z wykorzystaniem technik fizyko-chemicznych. **Uczestnik wielu badań wykopaliskowych** na obszarze Pomorza. Jest jednym z wykonawców w projekcie „Ujście Odry we wczesnym średniowieczu. Wolin i Lubin – edycja archeologiczna”, realizowanym w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

mgr Karolina Kokora

Szczecińska firma działająca od 6 lat na rynku usług IT reklamowych. Początkowo jako studio graficzne i deweloperskie pracowała dla firm z Wielkiej Brytanii, obecnie działa też na rynku polskim. Oprócz tworzenia stron i sklepów internetowych, zajmuje się też produkcją aplikacji mobilnych i gier. Korzysta m.in. z technologii 3D, które wykorzystała m.in. w swoim najnowszym projekcie pt. **PastGuide**.

Założyciel Pixel Legend Jan Filipowiak na pomysł aplikacji wpadł rok temu. Zainspirowała go pasja historyczna, zaszczipiona w nim przez jego dziadka, prof. dra hab. Władysława Filipowiaka, który był archeologiem, podróżnikiem i wieloletnim dyrektorem Muzeum Narodowego w Szczecinie.

Spośród 2666 zgłoszeń z całej Unii Europejskiej (w tym 69 z Polski) Komisja Europejska wybrała 159 najciekawszych pomysłów na biznes, które otrzymają dofinansowanie z **SME Instrument** – nowej formy wsparcia dla innowacyjnych firm. Wśród nich znalazł się jeden projekt z polskiego rynku: stworzona przez firmę Pixel Legend aplikacja PastGuide ulepszająca doświadczenie zwiedzania zabytkowych lokalizacji.

Pixel Legend rozwija też aplikację **Embed**, przeznaczoną dla branży AEC, która pomaga zwizualizować projekty w prawdziwych lokacjach. Aplikacja ta przydatna jest dla architektów, dekoratorów wnętrz, handlarzy nieruchomości oraz developerów.

HARMONOGRAM WYJAZDU REKONESANSOWEGO

Główne cele:

1. **Spotkanie z naukowcami** w Europie Zachodniej (płd. Francja, Hiszpania) oraz Maroko, którzy mają doświadczenie w badaniach na wytypowanym obszarze, w celu wymiany informacji i być może pozyskania partnera do dalszych badań.
2. **Rekonesans na obszarze badań** (rejon Al-Hoceima), wstępne rozpoznanie wśród miejscowej ludności, rozpoznanie ewentualnych przeszkód naturalnych i biurokratycznych, rozpoznanie możliwości wykorzystania nowoczesnych technologii podczas badań.
3. **Zapoznanie się z zabytkami** zgromadzonymi w muzeach archeologicznych i etnograficznych na terenie Maroka w celu porównania ich z zabytkami z rejonu Nekor.

Podróż odbędzie się prywatnym samochodem osobowym dra Piotra Malińskiego ze względu na potrzebę zatrzymania się w kilku punktach na obszarze Europy Zachodniej.

Czas trwania wyjazdu: 30 dni

Europa

- 1 dzień – Wyjazd ze Szczecina – przyjazd do Freiburga w Niemczech (nocleg)
- 2 dzień – Wyjazd z Freiburga – przyjazd do Aix-en-Provence we Francji (2 noclegi)
- Wizyta w *Institut de Recherches et d'Études sur le Monde Arabe et Musulman*
- 4 dzień – Wyjazd z Aix-en-Provence – przyjazd do Burgos w Hiszpanii (nocleg)
- 5 dzień – Wyjazd z Burgos – przyjazd do Sewilli (2 noclegi)
- Konsultacje naukowe z **Ahmedem Tahiri**, historykiem marokańskim, profesorem uniwersytetu Hassana II w Tetouan, przewodniczącym hiszpańsko-marokańskiej fundacji al-Idrisi, badaczem emiratu Nekor
- 7 dzień – Wyjazd z Sewilli – przeprawa przez Gibraltarię – przyjazd do Tetouan

Maroko

Ze względu na trudne do przewidzenia warunki na obszarze Maroka, nie wytyczamy szczegółowego planu, a jedynie punkty nie ustalając kolejności:

Al-Hoceima, Mnoud Nekkour

4-6 dni: Objazd i piesze wyprawy w góry otaczające Mnoud Nekkour w celu rozpoznania terenu, potencjalnych miejsc poszukiwań „Twierdzy Słowian”, konsultacje naukowe z Omarem Lemallamem, prezesem towarzystwa pamięci Rifu (*L'Association "La Mémoire du Rif"*)

Tetouan

Zapoznanie się ze zbiorami Muzeum Archeologicznego w Tetouan (*Musée archéologique de Tétouan*) i Muzeum Etnograficznego (*Musée ethnographique de Tétouan*)

Chefchaouen

Zapoznanie się ze zbiorami muzeum etnograficznego (*Musée ethnographique de Chefchaouen*)

Rabat

Zapoznanie się ze zbiorami muzeum archeologicznego (*Musée archéologique de Rabat*), wizyta w instytucie kultury berberskiej (*Institut royal de la culture amazighe*), wizyta w marokańskim instytucie archeologicznym (*Institut National des Sciences de l'Archéologie et du Patrimoine*), spotkanie z ambasadorem RP

Marrakech

zapoznanie się ze zbiorami muzeum Berberów (*Écomusée berbère de la vallée de l'Ourika*)
zapoznanie się ze zbiorami *Musée Berbère du Jardin Majorelle*
seminarium naukowe z prof. dr. hab. Ryszardem Vorbrichem

Fez

zapoznanie się ze zbiorami muzeum etnograficznego (*Musée ethnographique du Batha*)

Larache

zapoznanie się ze zbiorami muzeum archeologicznego (*Musée archéologique de Larache*)

KOSZTORYS WYPRAWY (4 osoby)

1. **Paliwo do samochodu (ok. 10 000 km) + prom przez Gibraltar: 5900 zł**

2. **Noclegi 6520 zł**

Frieburg – 0 zł (nocleg u przyjaciół)

Aix-en Provence (2 noclegi x 250 zł, wg booking.com) = 500 zł

Burgos (1 nocleg x 350 zł wg booking.com) = 350 zł

Sewilla (2 noclegi x 250 zł wg booking.com) = 500 zł

Maroko (18 noclegów x 4 osoby x 60 zł) = 4320 zł

Powrót (2 noclegi x 250 zł + 1 nocleg x 350 zł) = 850 zł

3. **Utrzymanie codzienne: 7680 zł**

Europa: 100 zł dziennie/osobę

Maroko: 40 zł dziennie/osobę

4. **Szczepienia: 2100 zł**

Wirusowe zapalenie wątroby A+B, tężec, błonica, polio, dur brzuszny, wścieklizna, meningokoki typ A+C+Y+W

5. **Ubezpieczenie KL + NNW: 800 zł**

W sumie: 23 000 zł

Przedsięwzięcie „Qarjat as-Saqaliba. Poszukiwania zaginionej, tysiącletniej twierdzy Słowian w Maroku” nawiązuje do bogatej tradycji badań afrykanistycznych Szczecina i Poznania. Inspirują nas wyprawy szczecińskich archeologów i etnologów do Afryki Zachodniej, które w ubiegłym wieku rozślawiły **Szczecin**. Wzorem są wielkie wyprawy afrykańskie z końca XIX i początku XX wieku, szczególnie postać wybitnego antropologa **Jana Czekanowskiego**, który wziął udział w ekspedycji księcia meklemburskiego, Adolfa Fryderyka V. Pragniemy, podobnie jak nasi poprzednicy, poprowadzić tą wyprawę w duchu szeroko pojętych, interdyscyplinarnych badań humanistycznych.

Wyprawę rekonesansową będziemy promować w mediach lokalnych i ogólnopolskich. Dążymy, aby nasze badania zostały objęte patronatem medialnym przez **Kurier Szczeciński** oraz **Polską Agencję Prasową**. Po powrocie upowszechnimy uzyskane wyniki zarówno w mediach codziennych jak i w specjalistycznych czasopismach naukowych. W żadnym z nich nie zapomnimy o wspierających nas osobach i instytucjach.

Pomnik Jana Czekanowskiego w Parku Andersa w Szczecinie